



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΕ
ΕΠΙΣΤΗΜΟ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ ΚΟΝΙΤΣΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

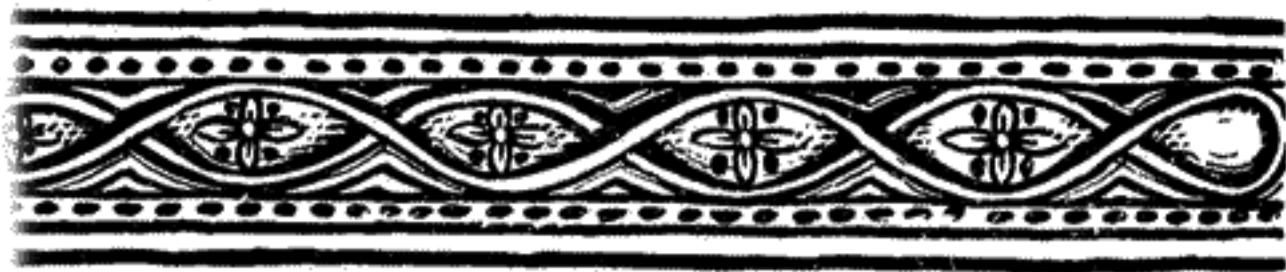
ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1956



ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ
ΑΘΗΝΑΙΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008



ΕΠΕΙΤ' ΑΠΟ ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΕΡΡΙΚΟΥ ΧΑΪΝΕ

Ἄν ἡ δόξα ἦταν παιδί τῆς καλῆς φήμης καὶ τῆς γενικῆς ἐπιδοκιμασίας, σίγουρα ὁ Ἑρρίκος Χαΐνε δὲ θὰ τὴ γνώριζε ποτὲ καὶ ὄσοι σύγχρονοὶ τοῦ ἀσχοληθῆκανε μὲ τὰ γερμανικὰ γράμματα, θάτανε ζήτημα ἂν τὸν ἀναφέρανε στὶς σελίδες τῆς ἱστορίας τους. Πολλοὶ ἦταν, πράγματι, οἱ ἀρνητὲς τοῦ ἔργου του καὶ πολλοὶ περισσότεροὶ οἱ τιμητὲς τῆς ζωῆς του. Ὁμως δὲν ἦταν λίγοι οὔτε ἀσήμαντοὶ ὄσοι ἀντίθετα ἀναγνώριζαν χωρὶς ἐπιφύλαξη τὴ μεγάλη ἀξία του σὰ λυρικοῦ ποιητῆ. Ἀναφέρουμε τὴν ἡγερίαν τοῦ γερμανικοῦ ρομαντισμοῦ Ραχὴλ Βαρνχάγκεν, τὸν Ντέ Λαμδτ Φουκέ, τὸ Βίλλιμπαλντ Ἀλέξιος, τὸ Σαμίσο, τὴν Ἐλίζα φὸν Χόενχάουζεν, τὸν Γκριλλπάρτσερ, τὸν Ἀναστάσιο Γκρύν, τὸ Λάουμπε, τὸν Ντίγγκελστετ, τὸ Χέρβεγκ, τὴ Φανὴ Λέβαλντ, τὸν Πρίγκιπα Πύκλερ-Μούσκου. Θάλεγε κανένας πὼς ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Γκαίτε ἀκόμα καὶ οἱ πῖο ἀσπονδοὶ ἐχθροὶ τοῦ Χαΐνε δὲ βλέπανε μὲ τὸ χέρι στὴν καρδιά τους ποιὸς ἄλλος ἐξὸν ἀπὸ τὸ νεαρὸ αὐτὸν Ἑβραῖο τῆς Ρηνανίας θὰ μπορούσε νὰ καταλάβει τὴν κενὴ θέση πού ἀφῆνε ὁ ποιητῆς τοῦ «Φάουστ» στὶς κορυφές τοῦ γερμανικοῦ Παρνασσοῦ. Αὐτὸ βλέπανε κι αὐτὸ πιστεύανε παρὰ τὴ θέληση καὶ τὴν ἐπιθυμία τους σὲ μιὰν ἐποχὴ πού πολλοὶ ἀξιόλογοι, πολλοὶ κοινωνικὰ ἀνεπίληπτοι κ' ἐθνικὰ ἀδιάβλητοι ποιητὲς στὴ Γερμανία, ὅπως ὁ Ρύκκερτ, ὁ Οὐλαντ, ὁ Ἀϊχεντορφ, ὁ Λέναου καὶ ὁ Μαίρικε, θὰ μπορούσαν νὰ διεκδικήσουν τὴ διαδοχὴ τοῦ Γκαίτε.

Καὶ ὅμως ὁ Χαΐνε ἦταν ὁ στόχος μιᾶς γενικώτερης κατακραυγῆς. Τὴν κρίση τῶν συγχρόνων γιὰ ἕναν καλλιτέχνη εἶναι μοιραῖο πάντα νὰ τὴν ἐπηρεάζουν συμπτώσεις, ἐπικαιρότητες, περιστατικὰ καὶ γενικὰ ψυχολογικοὶ παράγοντες πού ὄσο κι ἂν δὲ σχετίζονται ἄμεσα μὲ τὴν αἰσθητικὴ ἀξία τῆς προσφορᾶς του, μιὰ φορά προκαλοῦνε σύγχυση ἀνάμεσα στὸν ἄνθρωπο καὶ στὸν καλλιτέχνη κ' ἐμποδίζουν μιὰν ἀμερόληπτη κι ἀντικειμενικὴ ἀποτίμηση. Κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτὲς οὔτε ἡ καλὴ φήμη, οὔτε ἡ γενικὴ ἐπιδοκιμασία συνοδεύανε τὴν ποιητικὴ δόξα τοῦ Χαΐνε. Ἡ ζωὴ του ἦτανε μιὰ ἀλυσίδα ἀπὸ ἐξοργιστικὰ σκάνδαλα, ἀπὸ αὐθάδειες κι' ἀντιφάσεις. Ἐξάλλου τὰ βιβλία του μόνο

στὸ ἐλεύθερο Ἀμβούργο τυπώνονταν. Ἡ πρωσσικὴ λογοκρισία ἔκοβε μὲ τὸ βάνουσο ψαλίδι τῆς τὰ πῖο ἐνδιαφέροντα μέρη τῆς ἀπολαυστικῆς γιὰ τὸ χιοῦμορ τῆς καὶ περίτεχνης πρόζας τῶν «Ταξιδιωτικῶν εἰκόνων» του. Ἀκόμα κι αὐτὰ τὰ κρυστάλλινα λυρικά τραγούδια του πού, πλουτίζοντας μὲ ἀπίθανους ἰριδισμοὺς τὸ δημοτικὸ γερμανικὸ lied, τοῦ δίνανε μιὰν ὀλότελα καινούργια ζωὴ καὶ καταχτούσανε δίχως ἀντίσταση τὴν καρδιά τοῦ λαοῦ, ἀκόμα κι' αὐτὰ παρουσιάζανε γιὰ τὴν ἀκαδημαϊκὴ κριτικὴ μιὰν ἀπαράδεκτη ἀντινομία.

Ἀληθινὰ ἀξίζει τὸν κόπο νὰ διαγράψουμε μὲ συντομία τὶς κύριες θέσεις τῆς παραπάνω κριτικῆς πού τελικὰ ταυτιζότανε μὲ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ ἐπίσημου κράτους ἀπὸ τὴ μιὰ γιὰ τὴν ἑβραϊκὴ καταγωγὴ* κι ἀπὸ τὴν ἄλλη γιὰ τὶς πολιτικὲς πεποιθήσεις τοῦ Χαΐνε: Τὰ lieder τοῦ Χαΐνε, πλούσια σ' ἐμπνευση, εἶναι μιὰ ἀνανεωμένη μορφή τοῦ δημοτικοῦ γερμανικοῦ τραγουδιοῦ. Δὲν τὰ ξεχωρίζει ἀπ' αὐτὸ ὁ προσωπικὸς μόνο τόνος τους. Ὑπερέχουν ἀκόμα σὲ φραστικὸ καὶ ρυθμικὸ πλοῦτο. Ὑπάρχει σ' αὐτὰ μιὰ ἀναμφισβήτητὴ εἰλικρίνεια κ' ἕνα πηγαῖο αἶσθημα. Ἀλλὰ (ἐδῶ ἡ ἀκαδημαϊκὴ κριτικὴ βγάζει τὴν ὑποκριτικὴ μάσκα τῆς) τὸ αἶσθημα αὐτὸ δὲν εἶναι ἄδολο. Ὁ Χαΐνε δὲν εἶναι, βέβαια, ὁ μόνος ποιητῆς πού ἀπογοητεύθηκε ἀπὸ τὸν ἔρωτα καὶ ἡ πικρία δὲν εἶναι συναίσθημα ξένο πρὸς τὴ Minnedichtung μὲ τὴ μακραίωνη παράδοσή της. Μὰ ἡ πικρία τοῦ Χαΐνε δὲν ἀναδίνει τὸ λεπτὸ ἄρωμα τῆς μελαγχολίας μιᾶς πονεμένης ψυχῆς ἢ μιᾶς πληγωμένης φιλοτιμίας. Δὲ διερμηνεύει ἀπλῶς τὴν ἐρωτικὴ του ἀπογοήτευση. Ἐνας ἐωσφορικὸς οἰστρος μετατρέπει τὸ αἶσθημα σὲ σαρκασμὸ καὶ τὸν πόνο σὲ καταλυτικὴν εἰρωνείαν, σὲ ἀνελέητη χλεῦη. Ὁ πόνο πού γενικὰ ἐξευγενίζει κ' ἐξαυλώνει, στὸ Χαΐνε ξυπνᾷ τὸ μῖσος, τὴ μνησικακία, τὴ δίψα τῆς ἐκδίκησης. Σὰ νᾶναι ὄλα καὶ ὄλοι ὑπεύθυνοι γιὰ τὶς προσωπικὲς ἀτυχίες του, ὁ Χαΐνε μιλώντας γιὰ τὰ ἐρωτικά του βᾶσανα, στρέφει τὰ φαρμακερὰ βέλη τῆς

* Στὶς 28 Ἰουνίου 1825 ὁ Χαΐνε βαφτίστηκε χριστιανὸς στὴν πρωσσικὴ πόλιν Χαίλιγκενστάτ. Ὁπως ὅμως ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος σ' ἕνα γράμμα του, μ' αὐτὴ τὴν πράξη του τὰ κατάφερε νὰ μὴν τὸν μισοῦνε μόνο οἱ Χριστιανοί, μὰ καὶ οἱ Ἑβραῖοι!

πικρίας καὶ τοῦ σαρκασμοῦ του ἐνάντια στὸ περιβάλλον του, ἐνάντια στὴν κοινὴ νία καὶ στὶς παραδόσεις της, ἐνάντια στὸ κράτος, στοὺς θεσμοὺς καὶ στὴν πολιτικὴ του καὶ τέλος ἔρχεται ἀντιμέτωπος μὲ ὁλόκληρο τὸ ἔθνος του.

Θᾶκανε μιὰν ἀδικαιολόγητη παραχώρηση στὴ μνήμη τοῦ ποιητῆ πού ὅλος ὁ πολιτισμένος κόσμος θυμᾶται σήμερα πὼς πέρασαν ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τότε πού πέθανε ἐξόριστος στὸ Παρίσι, ἀν ἀρνιόταν κανένας ὀλίγερα τὴν παραπάνω κριτικὴ καὶ τὴν ἐξηγοῦσε σὰν ἀπλή ἄμυνα τῶν ἀπολυταρχικῶν καὶ τῶν «τευτονομανῶν» τῆς Πρωσίας ἐνάντια στὶς λυσσαλέες ἐπιθέσεις ἐνὸς νεαροῦ Γερμανοεβραίου πού περιφρονοῦσε τὶς γερμανικὲς ἀρετὲς καὶ παραδόσεις καὶ ἐξυμνοῦσε ἀντίθετα τὸ Βοναπάρτη καὶ τὴ Γαλλία καὶ πού μὲ κάθε εὐκαιρία καταράκωνε τὸ κύρος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, τὴν ὁποία εἶχε ἀναγνωρίσει μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ καταλάβει μιὰ δημόσια θέση. Εἶναι γεγονός πὼς ὡς τὸ 1831 πού σύμφωνα μὲ ὑπόδειξη τοῦ ἴδιου τοῦ Μέττερνιχ ἐγκαταστάθηκε στὸ Παρίσι, ὁ Χάινε ἔδινε, πράγματι, πολλὰ λαβὲς σὲ παρεξηγήσεις ζώντας σὲ μιὰ συντηρητικὴ κ' ἐκδηλα ἀντισιμιτικὴ χώρα. Ἐντοπίζοντας ὡστόσο τὴν παραπάνω κριτικὴ ἀποκλειστικὰ στὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Χάινε, βλέπει κανένας ὀλοφάνερα πὼς οἱ ἀντιρρήσεις της δὲ βασιζόνταν σὲ ἀντικειμενικὰ ἱστορικὰ καὶ αἰσθητικὰ κριτήρια.

Αὐτὸς ὁ σαρκασμὸς, αὐτὸ τὸ ἀδιάκοπο Witz πού νόθευε τὸ συναίσθημα καὶ πού τόσο ἐνοχλοῦσε τὴν ἀκαδημαϊκὴ κριτικὴ δὲν ἦταν ἀπλῶς τὸ ἐωσφορικὸ ὄπλο ἐνὸς κατατρεγμένου Ἑβραίου. Δὲν εἶταν ἕνα φυλετικὸ γνώρισμα πού εἶχε τὶς ρίζες του σ' ἕνα σύμπλεγμα κατωτερότητας καθὼς ἀκόμα καὶ σήμερα πιστεύουν πολλοὶ γραμματολόγοι καὶ κριτικοί, Γερμανοὶ καὶ ξένοι*. Ἡ εἰρωνεία ἦταν ἕνα

ἀπὸ τὰ κύρια γνώρισμα τῆς γερμανικῆς ρομαντικῆς σχολῆς ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκίνησε καὶ ὁ Χάινε. Ἐνα γνώρισμα τοῦ ρομαντισμοῦ ἐν γένει. Ὁ Λάϊξνερ προσπαθεῖ στὴ Γραμματολογία του νὰ βρεῖ τὶς καταγωγικὲς ρίζες τῆς στὴν παρωδία τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν προτύπων. «Ὁ ρομαντικὸς ποιητῆς», γράφει, «βάζοντας τὸ ἐγὼ του πάνω ἀπὸ τὸ ὑλικό, πάνω ἀπὸ τὸ θέμα του, τὸ διαπραγματεύεται παλίζοντας». Μιὰ ἄλλη ἀπὸ τὴ Ραχὴλ Βαρνχάγκεν ἠγεγία τῆς ρομαντικῆς σχολῆς, ἡ Καρολίνα φὸν Σλέγκελ, πιστεύοντας πὼς ἡ ἐλεύθερη βούληση (Willkür) τοῦ ποιητῆ δὲν ἀνέχεται κανένα νόμο, τὸ βρί-

σκεῖ φυσικὸ σ' ἕνα ποίημα νὰ συνυπάρχει τὸ αἶσθημα μὲ τὴν εἰρωνεία. Ὁ Φρειδερίκος φὸν Σλέγκελ θὰ διακηρύξει πὼς ἡ ἀνάμιξη τοῦ σοβαροῦ μὲ τὸ ἀστεῖο (γκροτέσκο) χαρακτηρίζει ἀπὸ πανάρχαια χρόνια ὅλα τὰ γνήσια προϊόντα τῆς λαϊκῆς μούσας καὶ θὰ βρεῖ στὸν Πλάτωνα πολλὰ σημεῖα πού πιστοποιοῦν τὴ νομιμότητα αὐτῆς τῆς φαινομενικὰ ἀταίριαστης σύζευξης. Ὁ Σόλγκερ, ὁ αἰσθητικὸς τοῦ γερμανικοῦ ρομαντισμοῦ, θ' ἀναζητήσῃ τὶς πηγές τῆς στὴν ἀνεπάρκεια καὶ στὴ ρευστότητα τῶν ἰδεῶν στὴ ζωὴ καὶ θὰ τὴν ἀποδώσῃ στὸν ἀπέραντο πόνου πού κυριεύει τὸν ἄνθρωπο δταν ἀνακαλύπτει ξαφνικὰ πόσο τὸ θεῖο ἐξευτελίζεται

κατ' ἀνάγκη στὴ γήινη μετουσίωσή του. «Καθαρὸς ἰδεαλισμὸς», «μεταφυσικὸ νεφέλωμα», θὰ ποῦνε μερικοὶ καὶ μὲ τὸ δίκιο τους. Ὁ Οὐγκὼ στὸν περίφημο πρόλογό του στὸν «Κρόμβελ» θὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενο τῆς ἀντινομικῆς αὐτῆς σύζευξης πολὺ θετικώτερα καὶ πιὸ πειστικὰ καὶ δὲ θάνατρέξει ὅπως ὁ Σλέγκελ στὸν Πλάτωνα, μὰ στὸν Σαίξπηρ, στὸν Καλντερὸν καὶ στὸ Λόπε ντὲ Βέγκα, πού εἶναι μαζί μὲ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν λαῶν οἱ οὐσιαστικοὶ πρόδρομοι καὶ γενάρχες τοῦ ρομαντισμοῦ*.



Ὁ Ἑρρίκος Χάινε σὲ ἡλικία 30 χρόνων.
(Σχεδιάσμα τοῦ Φ. Κούγκλερ).

* Χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴν ἀντισημιτικὴ μεροληπτικότητά του εἶναι τὸ ἔργο τοῦ Καμίλ Μωκλαίρ «La vie humiliée de Henri Heine», τυπωμένο τὸ 1930 στὸ Παρίσι ἀπὸ τὴ Librairie Plon.

* Ἡ ὀσσιανικὴ ἀποκάλυψη τοῦ Μάκφερσον στὰ 1765 πολιτογραφεῖ, βέβαια, τὸν ὡς τότε ἀγνώστου ὄρου «ρομαντισμὸς» καὶ δίνει στὸ ρομαντισμὸ τὴν κατεύθυνση πού θὰ πάρει σὰν ὀρισμένο πνευματικὸ

Ἐπιμείναμε κάπως περισσότερο σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο γιὰ ν' ἀποδείξουμε πὼς οἱ ἐπιφυλάξεις τῆς ἀκαδημαϊκῆς κριτικῆς γιὰ τὴν εἰρωνεία καὶ τὸ σαρκασμὸ τοῦ Χάϊνε δὲ φανερόνουν καλοπιστία καὶ ἀντικειμενικότητα. Σὲ τελευταία ἀνάλυση παρουσιάζουνε σὰ δεῖγμα φυλετικῆς κατωτερότητας ἢ ἠθικῆς εὐτέλειας ὅ,τι στὴν πραγματικότητα ἐκφράζει μὲ κρουστάλλινη διαύγεια τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ ποιητῆ καὶ μιὰ τάση γενικώτερα τῆς ἐποχῆς του, γνῶριμη ἀπὸ τὰ πρῶτα κι ὄλας φανερώματα τοῦ Φρειδερίκου Σλέγκελ, τοῦ Τεϊκ καὶ τοῦ Μπρεντάνο. Καὶ ὅ,τι πιστοποιεῖ ἀκόμα πανηγυρικώτερα τὴν ἀνειλικρίνεια

τῶν παραπάνω ἐπιφυλάξεων εἶναι ἡ σκόπιμη ἀποσιώπηση τῆς κραυγαλέας ἀλήθειας πὼς, καθὼς μαρτυροῦν τὰ κείμενα, ὁ Χάϊνε δὲν ἦτανε μόνο ὁ λυρικός ποιητῆς ποῦ, τραγουδώντας τὴν ἀτυχή ἀγάπην του, πρόσφερε στὴν παγκόσμια λογοτεχνία τὰ πιὸ τρυφερά ἐρωτικά τραγούδια τῆς, μὰ κ' ἕνας πηγαιὸς σατιρικός, ἂν θέλετε ἀκόμα, ἕνας γεννημένος παμφλετίστας ποῦ δὲ δίσταζε μὲ ἀνυπόκριτο ναρκισσισμό νὰ παραλληλίζει τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὸν Ἀριστοφάνη τῶν «Ὀρνίθων» καὶ τῶν «Βατράχων». Καὶ εἶναι σκόπιμη καὶ ὑποκριτικὴ ἢ παραπάνω ἀποσιώπηση, ἐπειδὴ αὐτὴ ἀκριβῶς δικαιολογεῖ τὴ μεταγενέστερη στάση τῆς ποῦ καταδικάζει κάθε ποιητικὴ ἐκδήλωση τοῦ Χάϊνε ποῦ ξεκινᾷ ἀπὸ πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ ἐλατήρια, ὅπως ὁ «Ἄττα Τρόλλ» καὶ τὸ ὑπέροχο χειμωνιάτικο παραμῦθι του, ἢ «Γερμανία». Μὲ τὰ ἴδια δηλαδὴ κριτήρια ἢ ἀκαδημαϊκὴ κριτικὴ, ποῦ ἀμφισβητοῦσε ἢ παρέβλεπε τὸ «διφυές» τῆς ποιητικῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ Χάϊνε, θὰ μπορούσε κάλλιστα νὰ ρηθῆ καὶ στὸ Σαίξπηρ τὸ δικαίωμα, ἐξὸν ἀπὸ τραγωδίες καὶ δράματα νὰ γράφει καὶ κωμωδίες ἢ, ἀκόμα περισσότερο, νὰ παρεμβάλλη στὶς τραγωδίες του κωμικὲς σκηνές.

κίνημα. Ὅσοο σὰ διάχυτη τάση, σὰν ἀρνήση τῶν καθιερωμένων κλασσικῶν προτύπων ὁ ρομαντισμὸς συναντιέται, πράγματι, πολὺ πρωτότερα στὸ ἰσπανικὸ καὶ στὸ ἐλισαβετιανὸ θέατρο, σὰ μεσαιωνικὰ ἔπη καὶ χρονικά καὶ στὴ δημοτικὴ ποίηση ὄλων χωρὶς ἐξαίρεση τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ βιογράφος καὶ σχολιαστῆς τοῦ Χάϊνε Γουστάβος Κάρπελες ἔχει δίκιο δταν ὑποστηρίζει πὼς ἡ εἰρωνεία καὶ τὸ χιούμορ, τὸ γερμανιστὶ Witz, τοῦ ρομαντισμοῦ εἶναι τὸ ἀσφαλέστερο κλειδί γιὰ τὴν κατανόηση τῆς αἰνιγματικῆς ποιητικῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Κάρπελες εἶναι Ἑβραῖος, αὐτὸ δὲν αἰρεῖ τὴν ὀρθότητα τῆς κρίσης του. Θᾶταν, ἀλήθεια, πολὺ κωμικὸ ἂν γίνονταν ὑποπτοὶ γιὰ σιωνισμό ὅσοι στὴν ἐποχὴ του κι ἀργότερα ἀναγνώρισαν κι ἀναγνωρίζουν τὸ ποιητικὸ δαιμόνιο τοῦ Χάϊνε.

Σημειώσαμε ὁμῶς ἤδη πὼς ἡ ζωὴ καὶ ἡ πολιτεία γενικὰ τοῦ Χάϊνε στὴν πατρίδα του ἔδινε πολλές



Ὁ Χάϊνε στὴν ἐπιθανάτια κλίνη.
(Χαλκογραφία τοῦ Βέγκερ).

λαβές σὲ παρεξηγήσεις καὶ προσθέτουμε τώρα πὼς συχνὰ δικαιολογοῦσε τὴ δυσσάρεσκειαν καὶ τὴν κατακραυγὴ τῶν συμπατριωτῶν του. Τὴ δικαιολογοῦσε, ὅπως ἀργότερα θὰ δικαιολογήσει καὶ τὴν καχυποψία τῶν Γάλλων ποῦ ἀνάμεσά τους θὰ περάσει τὸ ὑπόλοιπο τῆς πολὺπλαγκτῆς καὶ βασανισμένης ζωῆς του. Σὲ μιὰ κοινωνία συντηρητικῆ, σὲ μιὰ κοινωνία μὲ αὐστηρὲς πουριτανικὲς ἀρχές σὰν τὴ γερμανικὴ τῆς ναπολεόντειας ἐποχῆς καὶ τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων τῆς Πρωσσίας,

ἦτανε φυσικὸ ν' ἀποτελεῖ ἀληθινὸ σκάνδαλο καὶ ἰταμὴ πρόκληση ἢ ἐπιδειχτικὰ ἔκλυτη ζωὴ ἑνὸς νεαροῦ Ἑβραίου ποῦ ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας ποιητικῆς ἀξίας του περιφρονοῦσε τὰ πάντα καὶ τοὺς πάντες, χλεύαζε θρησκείαν καὶ παραδόσεις, ἀρνιότανε τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς χώρας του καὶ μιλοῦσε εἰρωνικὰ ἀκόμα καὶ γι' αὐτὸν τὸν Γκαίτε ποῦ εἶταν τὸ Ἰνδαλμα, τὸ ἀπρόσβλητο ταμποῦ τῆς γερμανικῆς ἀριστοκρατίας καὶ ἰντελλιγκέντσιας. Σ' αὐτὴ τὴν κοινωνίαν κι αὐτὸς ἀκόμα ὁ αὐτοσαρκασμὸς τοῦ Χάϊνε, ἢ τόλμη του νὰ μὴν κρύβει τὶς ἀδυναμίες καὶ τὶς πληγές του, τραυμάτιζε θανάσιμα τὴν τευτονικὴ ἀξιοπρέπεια κι ἀρετὴ. Ἐξάλλου ὁ ἔκδηλος θαυμασμὸς του γιὰ τὸ Βοναπάρτη καὶ τὸ «λίκνο τῆς ἐλευθερίας» ὅπως ἔλεγε τὴ Γαλλίαν, ἦταν ἀκόμα πιὸ φυσικὸ νὰ ἐρεθίζει τὴν πολιτικὴ ἡγεσίαν τῆς Πρωσσίας, νὰ τῆς ἐπιτρέπει νὰ δυσπιστεῖ γιὰ τὸ γερμανικὸ του φρόνημα καὶ τὴν ἀγάπην του γιὰ τὴ γερμανικὴ γῆ ἢ νὰ τὸν χλεύαζει κι αὐτὴ μὲ τὴ σειρά τῆς δταν ἡ ἀστάθεια

τῶν φιλοσοφικῶν, τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν του πεποιεθῆσεων τὸν παρουσίαζε τὴ μιὰ μέρα ἀρνητὴ τῶν ὄσων εἶχε θεοποιήσει ἢ ἀπολογητὴ κ' ὑπέρμαχο τῶν ὄσων εἶχε ἐξευτελίσει τὴν προηγούμενη. Οἱ ἀδιάκοπες παλινωδίες του γεννούσαν μοιραῖα τὴν καχυποψία καὶ τὴν ἐχθρότητα καὶ ὡς ἓνα σημεῖο δικαιολογοῦσαν τὴν ἐντύπωση πῶς πίσω ἀπὸ κάθε ἀντιφατικὴ του ἐκδήλωση κρυβόταν κάποιο συμφέρον ἢ μιὰ ἀνομολόγητη ἐπιδίωξη. Πῶς θὰ μπορούσε ὁ Χάινε νὰ εὐδοκιμήσει σὰ δικηγόρος στὸ Ἀμβούργο, πῶς θὰ μπορούσε νὰ καταλάβει μιὰ διπλωματικὴ θέση ἢ μιὰ πανεπιστημιακὴ ἔδρα σὰν τοὺς Σλέγκελ ἢ τὸν Ἄρντ, πῶς θὰ μπορούσε τέλος νὰ ζήσει ἀνενόχλητος σὰν ποιητὴς καὶ συγγραφέας, ἀφοῦ ἡ κυκλοφορία τῶν βιβλίων του ἦταν ἀπαγορευμένη στὶς περισσότερες γερμανικὲς ἐπικράτειες;

Ἀργότερα πάλι, ὅταν ἐγκαταστάθηκε στὴ Γαλλία, οἱ ἀνταποκρίσεις ποὺ ἔστειλε στὴ «Γενικὴ ἐφημερίδα τοῦ Ἀουγκσμπουργκ», ἀμείλιχτες στὴν οὐσία ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ γερμανικοῦ κράτος καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ θανάσιμοι διαξιφισμοὶ μὲ παλιούς συνεργάτες του καὶ μὲ πρόσωπα ποὺ τοῦχανε δεῖξει ἄλλοτε φίλα καὶ θαυμασμό, ἐνῶ στὴν πατρίδα του περιορίζανε στὸ ἐλάχιστο τὴν παλιά ποιητικὴ του πίστωση, οὔτε στὴ Γαλλία τὸν κάνανε συμπαθητικό. Ἡ ζωὴ του δὲν ἦταν οὔτε ἐκεῖ ἀνεπίληπτη καὶ ὁ ἀνεξάντλητος σατιρικός οἶστρος του ἔβρισκε καὶ στὸ «λίκνο τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προόδου» καινούργιους στόχους πολεμικῆς. Καὶ ὅταν τέλος τὸ 1848 οἱ ρεπουμπλικάνοι ἀνατρέψανε στὴ Γαλλία τὸ Λουβδικὸ Φίλιππο καὶ κατάλαβαν τὴν ἐξουσία, ἡ «Rénue rétrospective» δημοσίεψε στὶς 3 Μαρτίου μιὰν εἶδηση ποὺ σήμανε γιὰ τοὺς συμπατριῶτες τοῦ Χάινε τὸν ἠθικό του θάνατο, ὅχτῳ χρόνια πρὶν τελειώσει ὀριστικά, παράλυτος καὶ τυφλός, τὴ μαρτυρικὴ ζωὴ του στὴν ἀναγκαστικὴ πιά ἐξορία του. Ἡ εἶδηση αὐτὴ ἀποδεικνυε μὲ ἀδιάψευστα στοιχεῖα πῶς ἡ κυβέρνησις Γκιζὸ χρηματοδοτοῦσε χρόνια τὸ Χάινε ἀπὸ τὰ μυστικὰ κονδύλια τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας!

Ἀληθινὴ μπόμπα, βέβαια. Ὑστερα ἀπὸ τὴν αἰφνίδια ἔκρηξή της τὸ ἐπίσημο γερμανικὸ κράτος εἶχε κάθε δικαίωμα νὰ καταδικάσει τὸν ποιητὴ τοῦ «Βιβλίου τῶν τραγουδιῶν» σ' ἐξορία καὶ σὲ προγραφή σὰν κατάσκοπο καὶ σὰν προδότη τῆς πατρίδας καὶ ν' ἀπαγορεύει ὀλότελα τὴν κυκλοφορία τῶν ἔργων του, ἔστω καὶ μεταφρασμένων σὲ ξένη γλῶσσα. Εἶχε κάθε δικαίωμα ν' ἀπορρίψει, κι ἂν ἀκόμα τὴν ἔβρισκε λογικὴ, τὴ δικαιολογία τοῦ Χάινε πῶς ἡ προσφορά τῆς κυβερνήσεως Γκιζὸ ἦταν ἀπλῶς μιὰ ἐνίσχυση «ποῦ ἡ γενναιοφροσύνη τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ χορηγοῦσε αὐτοπροαί-

ρετα σὲ χιλιάδες ξένους ποῦ ὁ ζῆλος τους γιὰ τὴν ὑπόθεσις τῆς Ἐπανάστασις τοὺς εἶχε ἐκθέσει στὴ χώρα τους καὶ ποῦ ἤρθαν νὰ γυρέψουν ἄσυλο στὴ φιλόξενη γαλλικὴ ἐστία». Κι αὐτὸς ἀκόμα ὁ λαὸς τῆς χώρας του ποῦ ἀγάπησε καὶ τραγούδησε τὸ Χάινε μὲ ὅσο ἐνθουσιασμό καὶ ὅση συγκίνηση δὲν ἀγάπησε καὶ δὲν τραγούδησε κανέναν ἄλλο Γερμανὸ ποιητὴ, ὕστερα ἀπὸ τὴν καταγγελία τῆς «Rénue rétrospective» καὶ τῆς «Γενικῆς ἐφημερίδας τοῦ Ἀουγκσμπουργκ», ποῦ φιλοξενοῦσε χρόνια τὶς παρισινὲς ἀνταποκρίσεις του, ἦταν φυσικὸ νὰ δοκιμάσει μιὰ βαθιὰ ἀπογοήτευση. Στὸ βάθος ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν ἀγαπᾶ, μὰ δὲν μπορούσε νὰ ἐκφράσει φανερὰ τὴν ἀγάπη του παρά μόνο ὅταν τὰ χρόνια καὶ ἡ ἀπόστασις ἐπιτρέψανε μιὰ δικαιότερη καὶ ἀντικειμενικότερη κρίση γιὰ τὸ μεγαλύτερο ὕστερα ἀπὸ τὸν Γκαίτε λυρικό ποιητὴ τῆς Γερμανίας. Πρόκειται γιὰ τὴν κρίση ποὺ στὰ χρόνια μας θέλησε νὰ ξαναθολώσῃ μὲ τὸ φανατισμὸ καὶ τὸ μῖσος ὁ ἐγκληματικὸς ρατσισμὸς τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Γερμανίας, καίγοντας τὰ βιβλία τοῦ Χάινε στὶς δημόσιες πλατεῖες καὶ δημιουργώντας γιὰ τοὺς ὁμοφύλους του τὰ ἀπαίσια στρατόπεδα συγκεντρώσεως καὶ τὰ φρικιαστικὰ κρεματόρια τῆς τελευταίας πολεμικῆς περιόδου.

Εἶναι καιρὸς ὥστόσο, δίνοντας τὴ σύντομη βιογραφία τοῦ ποιητῆ μέσα στὰ στενὰ καὶ περιορισμένα χρονικὰ πλαίσια ποὺ μᾶς ὄρισε ἡ «Νέα Ἐστία», νὰ ἐπιτρέψουμε στοὺς καλοπροαίρετους ἀναγνώστες της νὰ κρίνουν μόνοι τους, μὲ βάση τὰ γεγονότα καὶ ὀρισμένα ἱστορικὰ καὶ ψυχολογικὰ καθέκαστα, τί εἶναι σωστὸ καὶ δίκαιο νὰ ξεκαθαριστῇ ἀπὸ τὴ «λάσπη» ποῦ, ὅπως εἶπε ὁ Λίστ, «σπιλώνει τὴν ἀθανασία τοῦ Χάινε».

* * *

Γιὸς τοῦ φτωχοῦ Ἰσραηλίτη ἐμπόρου Σαμψῶν Χάινε, ὁ Ἑρρίκος Χάινε γεννήθηκε στὸ Ντύσσελντορφ τῆς Ρηνανίας στὶς 13 Δεκεμβρίου τοῦ 1797*. Τ' ὄνομά του ἦταν ἀρχικὰ Χάρρυ. Ἔτσι τὸν εἶχαν ὀνομάσει οἱ γονιοὶ του γιὰ νὰ κολακέψουν ἓνα οἰκογενειακὸ φίλο τους στὸ

* Γιὰ τὴν ἀκριβῆ χρονολογία τῆς γέννησις τοῦ Χάινε ὑπάρχουν πολλὲς ἀμφιβολίες κι ἀμφισβητήσεις. Τὰ περισσότερα λεξικά κ' οἱ περισσότεροι ἱστορικοὶ τῆς γερμανικῆς λογοτεχνίας παραδέχονται γιὰ ἀκριβῆ τὴν παραπάνω χρονολογία. Ἀντίθετα ἄλλοι, ὅπως ὁ Κάρπελες, ὁ Ἀδόλφος Στέρν καὶ ὁ Μωκλαίρ καὶ μαζί μ' αὐτούς κ' ἡ μητέρα τοῦ ποιητῆ, καθορίζουν τὴ χρονολογία τῆς γέννησις του δυὸ χρόνια ἀργότερα, δηλαδὴ τὸ 1799. Τέλος ὁ ἴδιος ὁ Χάινε σ' ἓνα αὐτοβιογραφικὸ γράμμα του πρὸς τὸ Φιλάρετο Σάλ ἀπὸ τὸ Παρίσι μὲ ἡμερομηνία 11 Ἰανουαρίου 1835 βεβαιώνει πῶς γεννήθηκε τὸ 1800. Ὁ Κάρπελες ποῦ ἀμφισβητεῖ τὴν ἀκρίβεια τῆς παραπάνω χρονολογίας, λέει πῶς ὁ ποιητὴς κολακευόταν νὰ πιστεύει πῶς ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀνδρες τοῦ αἰῶνα

Λονδίνο. Τὸ ὄνομα Ἑρρίκος τοῦ δόθηκε ὅταν στὰ 1825 βαπτίστηκε χριστιανός.

Ὁ Σαμψὼν Χάινε ποὺ νέος εἶχε χρηματίσει προμηθευτὴς στὸ Ἀννόβερο τοῦ πρίγκιπα Ἑρνέστου τοῦ Κούμπερλαντ καὶ πῆρε γι' αὐτὸ honoris causa στρατιωτικὸ ἀξίωμα, ἦταν ἄνθρωπος πραχτικὸς καὶ χωρὶς ἰδιαίτερα πνευματικὰ ἐφόδια. Βλέποντας ἀργότερα πὼς ὁ γιὸς του δὲν εἰδειχνε καμιά κλίση γιὰ τὸ ἐμπόριο καὶ πὼς δὲν ἀγαποῦσε τὸ χρήμα παρά μόνο γιὰ νὰ τὸ σπαταλᾷ, συνήθιζε νὰ λέει: «Πὼς νὰ πάει μπροστὰ ὁ Χάρρυ, ἀφοῦ κάθε ὥρα καὶ στιγμή μόνο γιὰ τὸν Γκαίτε κουβεντιάζει!» Ἡ γυναίκα του ὁμως, ἡ Πέϊρα ἢ Μπέτιν Χάινε, τὸ γένος βὰν Γκέλντερν ἀπὸ τὴν Ὀλλανδία, ἦταν ἓνα ἐξυπνο κ' ἐξαιρετικὰ καλλιεργημένο θηλυκό. Μιλοῦσε ἀπταίστως ἀγγλικά καὶ γαλλικά καὶ ἀγαποῦσε παράφορα τὸ Ρουσσώ καὶ τὸν Γκαίτε. Αὐτὴ θέλησε νὰ δώσει στὸν πρωτότοκο γιὸ της * μιὰ ξεχωριστὴ μόρφωση, πολὺ περισσότερο ἀφοῦ ἦταν ὁ πρῶτος στὸ δημοτικὸ σχολεῖο καὶ ὄσες ὥρες εἶχε εὐκαιρες διάβαζε μὲ ζήλο κ' εὐχαρίστηση τὸ «Δὸν Κιχώτη» τοῦ Θερβάντες καὶ τὰ «Ταξίδια τοῦ Γκιούλιβερ» τοῦ Σουίφτ. Ὁ Καμίλ Μωκλαίρ πιστεύει πὼς ὁ Θερβάντες καὶ ὁ Σουίφτ ἔμαθαν πρῶτοι στὸ νεαρὸ Χάινε τὸ παιχνίδι αὐτὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τῆς εἰρωνείας καὶ τοῦ αὐτοσαρκασμοῦ, ποὺ θὰ γίνεῖ ἀργότερα τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς ποίησής του.

Ἀπὸ μικρὸς ὁ Χάινε ἀρχισε νὰ παίρνει μαθήματα μουσικῆς καὶ χοροῦ. Τέτια ἦταν ἡ ἐπιθυμία τῆς μητέρας του ποὺ ἀγωνίστηκε γιὰ νὰ ὑπερνικήσει τὶς ζωηρὲς ἀν-

τιρρήσεις τοῦ συζύγου της. Τὸ παιδί ὡς τόσο ποὺ θὰ γινότανε μιὰ μέρα ὁ μουσικώτερος ποιητὴς τῆς Γερμανίας δὲν αἰστανότανε καμιά κλίση γιὰ τὴ μουσικὴ. Εἶχε μιὰ πρῶιμη νευρικότητα καὶ τὸ ἐνοχλοῦσε κάθε λογιῆς θόρυβος. Συχνὰ παρακαλοῦσε τὴν ἀδερφή του τὴ Σαρλότα νὰ μὴν τοῦ μιλάει δυνατά. Πολὺ λιγώτερο ὁ νεαρὸς Χάρρυ ἐνδιαφερότανε γιὰ τὸ χορὸ. Ἀργότερα μόνο εἰδειξε κάποια κλίση γιὰ τὴ ζωγραφικὴ καὶ ἡ φιλότεχνη μητέρα του τὸν ἔστειλε στὴν Ἀκαδημία τοῦ Ντύσσελντορφ, ὅπου ἔμαθε νὰ σχεδιάζει ἀρκετὰ καλὰ μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ ξακουστοῦ Κορνέλιους.

Ὅταν τέλειωσε τὸ δημοτικὸ, ὁ Χάρρυ ἐγράφηκε στὸ γαλλικὸ Λύκειο τοῦ Ντύσσελντορφ. Τὸ γεγονός πὼς οἱ περισσότεροι καθηγητὲς του ἦταν Ἰησοῦίτες δὲν ἐπῆρασε οὔτε τὴν ἀλλωστε ἀνεξίθρησκη μητέρα του, οὔτε τὸν πατέρα του, μᾶλλον ἀδιάφορο γιὰ τὰ ζητήματα τῆς θρησκείας. Ὁ διευθυντὴς τοῦ Λυκείου Σαλλμέγερ, ἓνας προοδευτικὸς καθολικὸς κληρικὸς, διέγινωσε ἀμέσως τὴν ἰδιοφυΐα τοῦ νεαροῦ μαθητῆ του καὶ φρόντισε μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν πνευματικὴ του ἀνάπτυξη. Ὁ Σαλλμέγερ δίδασκε γερμανικά καὶ στὶς ἀνώτερες τάξεις φιλοσοφία. Ὁ Χάρρυ ἔγραφε περίφημες ἐκθέσεις καὶ ἦταν ἀρκετὰ καλὸς στὰ λατινικά. Δὲ χῶνευε ὁμως καθόλου τὴν ἀλγεβρα καὶ τὰ ἑλληνικά καί, ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ ἀργότερα, τὰ verba irregularia τοῦχανε γίνεῖ σωστός ἐφιάλτης. Στὸ Λύκειο τοῦ Ντύσσελντορφ, ἓνα παλιὸ καὶ σκυθρωπὸ μοναστήρι φραγκισκανῶν, ὁ Χάινε ἔγραψε τὰ πρῶτα τραγούδια του.

Ἐνας ἄλλος καθηγητὴς του, ὁ ἀββὰς Ντωλνουά, τὸν ἐμύησε στὴ γαλλικὴ φιλολογία καὶ στὰ μυστήρια τῆς γαλλικῆς προσωδίας. Μὰ δὲν ἦταν αὐτὸς ποὺ φύτεψε στὴν ψυχὴ του τὴν ἀγάπη γιὰ τὴ Γαλλία καὶ τὸ θαυμασμὸ γιὰ τὸ Βοναπάρτη, τὴν ἀγάπη καὶ τὸ θαυμασμὸ ποὺ λίγο ἀργότερα τὸν ἐμπνεύσανε γιὰ τοὺς ὑπέροχους «Γρεναδιέρους» του, ποὺ ἐνισχυμένοι ἀπὸ τὴν ἀσύγκριτη μουσικὴ τοῦ Σούμαν γίνανε παγκόσμια γνωστοί. Οἱ ἰδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, ποὺ ὁ Βοναπάρτης ἐπαίξε ἀκόμα τὸ ρόλο τοῦ ἐνσάρκωτῆ της, ἦτανε διάχυτες τότε στὴν ἀτμόσφαιρα καὶ εἶχαν ἰδιαίτερη ἀπήχηση στοὺς κύκλους τῆς γερμανικῆς ἰντελλιγκέντσιας. Ὁ Κλόποτοκ εἶχε κι' ὄλας χαίρειται μ' ἐνθουσιασμὸ τὸ «λυτρωμὸ τῆς Γαλατίας». Ὁ Ἐγελοσ φύτεψε στὰ περὶχωρα τῆς Τυβίγγης ἓνα δέντρο τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Γκαίτε ὕστερ' ἀπὸ τὴ γαλλικὴ νίκη στὸ Βαλμὺ μάντεψε τὸν ἐρχομὸ νέων καιρῶν. Τέλος ὁ Σέλλιγκ μετέφραζε τὴ Μασσαλιώτιδα. Ὁ ἐνθουσιασμὸς λοιπὸν τοῦ νεαροῦ Χάρρυ γιὰ τὸ Βοναπάρτη δὲ διερμήνευε ἀπλῶς, ὅπως πολλοὶ τὸ πιστεύουν, τὴν ἀλλωστε νόμιμη χαρὰ τῆς

του». Σ' ἓνα δεύτερο γράμμα του πρὸς τὸν Ταλλαντριὲ ἀπὸ τὸ Παρίσι μὲ ἡμερομηνία 3 Νοεμβρίου 1851 ὁ ποιητὴς ἀναφέρει τ' ἀκόλουθα: «...Ὁφείλω νὰ σὰς γνωρίσω πὼς ἡ χρονολογία τῆς γέννησής μου ὅπως ἀναγράφεται στὶς σημειώσεις τῶν βιογράφων μου δὲν εἶναι σωστὴ. Ἡ ἀκαθοριστία αὐτὴ εἶναι, προφανῶς, συνέπεια μιᾶς ἐσκαμμένης πλάνης ποὺ ἔγινε γιὰ τὸ συμφέρον μου στὸ διάστημα τῆς πρωσοικῆς εἰσβολῆς γιὰ νὰ γλιτώσω ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία τῆς Α.Μ. τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πρωσσίας». Ἡ σύγχυση ποὺ ἐπικρατεῖ σχετικὰ μὲ τὴ χρονολογία τῆς γέννησης τοῦ ποιητῆ ὀφείλεται στὰ ἑξῆς δύο περιστατικά: Α) Ὁ Χάινε γεννήθηκε στὸ Ντύσσελντορφ στὴν περίοδο τῆς γαλλικῆς κατοχῆς ποὺ οἱ ἀρχές δὲν πολυσκοτίζονταν γιὰ τὴν ἀκριβὴ τήρηση ληξιαρχικῶν βιβλίων. Β) Τὰ οἰκογενειακὰ ἔγγραφα τοῦ Σαμψὼν Χάινε, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ρίξουνε φῶς στὸ σκοτεινὸ αὐτὸ σημεῖο, ἐξαφανιστήκανε τὸ 1842 σὲ μιὰ μεγάλη πυρκαγιά τοῦ Ἀμβούργου μαζί μὲ ὄλα τὰ κατὰστικά του.

* Ὁ Χάινε εἶχε μιὰν ἀδερφή, τὴ Σαρλότα, ποὺ τὴν ὑπεραγαποῦσε καὶ δυὸ νεώτερους ἐπίσης ἀδερφοὺς, τὸ Γουστάβο, ἀγρονόμο κι ἀξίωματικὸ τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ ποὺ ἔγινε ἀργότερα ἑκατομμυριούχος καὶ βαρῶνος καὶ τὸ Μαξιμιλιανό, στρατιωτικὸ γιατρὸ τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ καὶ ἀργότερα σύμβουλο τῆς τσαρρικῆς Αὐλῆς. Ὁ τελευταῖος αὐτός, δημοσιεύοντας τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ ἀδερφοῦ του, ποὺ ἀπερίσκεπτα τοῦ ἐμπιστεύθηκε ἡ χήρα τοῦ ποιητῆ, θεώρησε σκόπιμο νὰ τὰ κουτσουρέψει καὶ νὰ τ' ἀλλοιώσει, γιὰ νὰ μὴν προσβληθεῖ ἡ τιμὴ καὶ τὸ γόητρο τῆς οἰκογενείας Χάινε.

κυνηγημένης ράτσας του ποὺ μπορούσε νὰ δραματίζεται τώρα ἕνα καλύτερο μέλλον. Ἦταν ὁ ἐνθουσιασμός τῶν λαϊκῶν καὶ μεσαίων τάξεων ὀλόκληρης τῆς Γερμανίας ποὺ ἐλπίζανε πὼς προσεγγίζει ἡ στιγμή καὶ τῆς δικῆς τους λύτρωσης ἀπὸ τὶς διάφορες τυραννίδες μὲ τὶς φεουδαρχικὲς παραδόσεις τους.

Κάποιος ἄλλος ὁμοίως ἐξὸν ἀπὸ τὸν ἄββᾶ Ντωλνουά ἔρριξε στὴν ψυχὴ καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ νεαροῦ Χάινε τὸ γόνιμο σπόρο ποὺ θὰ καρποφορήσει ἀργότερα τὴν ἀγωνιστικὴ πίστη του στὸ ἰδανικὸ τῆς ἐλευθερίας. Ὁ ἄλλος αὐτός ἦταν ἕνας ἀπλὸς τυμπανιστὴς τῆς στρατιωτικῆς φρουρᾶς τοῦ Ντύσσελντορφ, ὁ πολὺς Λεγκράν, ποὺ ἡ ὑπηρεσία τῶν ἐπιτάξεων τὸν εἶχε ἐγκαταστήσει στὸ σπίτι ποὺ ἔμενε ἡ οἰκογένεια τοῦ Σαμφὼν Χάινε. Αὐτὸς ὁ ἀπλοϊκός, μὰ γνήσιος σανκουλότος, τὸ ζωντανὸ αὐτὸ ἀρχεῖο τῶν ἠρωϊκῶν χρονικῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, ὁ τυμπανιστὴς μὲ τὶς χοντρές μουστάκες ποὺ ὁ νεαροῦλης Χάρρυ τὸν βοηθοῦσε νὰ γιαλίζει τὶς μπότες του καὶ τὰ χρυσὰ κουμπιά τῆς φανταχτερῆς στολῆς του καὶ ποὺ τὸν ἔπαιρνε ξοπίσω σὰν ἀλητόπαιδο στὶς ἀλλαγὲς φρουρᾶς καὶ στὶς παρελάσεις, αὐτὸς τὸν ἔμαθε μὲ τὴν ἀνεπιτήδευτη γλῶσσα καὶ τὸ λαϊκὸ χιούμορ του πολὺ περισσότερο γιὰ τὴ Γαλλία ἀπὸ τὸν αἰδεσιμώτατον ἄββᾶ Ντωλνουά*. Αὐτὸς καὶ ἡ ἀνεξάλειπτη ἀπὸ τὴ μνήμη του εἰκόνα τοῦ Βοναπάρτη, ὅπως τὸν εἶδε δωδεκάχρονο ἀγόρι νὰ μπαίνει στὸ Ντύσσελντορφ καβάλα πάνω στὸ ἄσπρο του ἄλογο, θὰ ἐρεθίζουν στὸ μέλλον ἀδιάκοπα τὴ φαντασία του καὶ θὰ τροφοδοτοῦν τὸ φυσικὸ πάθος του γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ τοὺς ἰδεολογικοὺς ἀγῶνες.

Τὸ 1814 ὁ Χάρρυ, ἀπόρροια ν' ἀκολουθήσει τοὺς ἀντιφατικοὺς δρόμους ποὺ ὄνειρευόταν ἢ μητέρα του γιὰ τὸ μέλλον, φοίτησε γιὰ ἕνα φεγγάρι στὴν ἐμπορικὴ σχολὴ Βάρενκαμπφ. Ἀφοῦ ἡ ἀσθενικὴ φύση του τὸν ἐμπόδιζε νὰ γίνῃ ἀξιωματικὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ἀφοῦ δὲν ἤθελε νὰ σπουδάσει θεολογία καὶ νὰ χειροτονηθεῖ ἐπίσκοπος ἢ καρδινάλιος στὸ Βατικανὸ (εἶπαμε πὼς ἡ Μπέττυ Χάινε ἦταν ἀνεξιθρησκῆ), ἄς γινόταν τουλάχιστον ἕνας δεύτερος Ρότσιλδ! Ὁ θεῖος του Σολομών, τραπεζίτης στὸ Ἀμβούργο, εἶχε κι ὄλας σχηματίσει τεράστια περιουσία. Ἔτσι τὸ 1815 ὁ πατέρας του τὸν πήρε μαζί του στὴν ἐμπορικὴ ἔκθεση τῆς Φραγκφούρτης καὶ νομίζοντας πὼς ὁ Χάρρυ του θάμπαινε πιά στὸ δρόμο τοῦ θεοῦ, φρόντισε νὰ τὸν διορίσει ἕκτακτο βοηθὸ στὸ Λογιστήριο τοῦ τραπεζίτη Ρίντσκοφφ. Μὰ ὁ Χάρρυ λίγες μόνο βδομάδες ἀντέξε. Τὰ λογιστικὰ τοῦ προξενοῦσαν ἀηδία. Στὴ

Φραγκφούρτη προτιμοῦσε νὰ ἐπισκέπτεται τὰξιοθέατα τῆς πόλης καὶ νὰ κάνει ἐφήμερες γνωριμιές, ὑπακούοντας στὶς ὁρμές μιᾶς πρώιμα ἐκδηλωτικῆς καὶ πληθωρικῆς ἐρωτικῆς φύσης. Ἦταν ἄλλωστε ὁμορφος κ' ἐλκυστικὸς κι ἄρεσε στὶς γυναῖκες τῆς εὐκαιρίας ποὺ τὸν βρῖσκανε ἀρκετὰ ἐξασκημένο γιὰ τὰ δεκάξη χρόνια του στὴν «πειραματικὴ φυσικὴ», ὅπως ἔλεγε ὁ Βολταῖρος τὸ σαρκικὸν ἔρωτα.

Ὁ νεαρὸς Χάρρυ γύρισε σὲ λίγο στὸ Ντύσσελντορφ κοντὰ στοὺς γονιοὺς του χωρὶς κανένα μελλοντικὸ σχέδιο. Τώρα οὐδὲ πράγματα τὸν ἀπασχολοῦσαν μόνο: ἡ ποίηση κι ὁ ἔρωτας, ὁ εὐκολὸς καὶ συμπωματικὸς ἔρωτας ποὺ θὰ γίνῃ ἀργότερα ἡ αἰτία τοῦ θλιβεροῦ καὶ μαρτυρικοῦ τέλους του. Μιὰ κρίση πατριωτισμοῦ ἢ μᾶλλον σωβινισμοῦ ποὺ πέρασε ὕστερ' ἀπὸ τὴ συντριβὴ τοῦ Βοναπάρτη στὴ Ρωσία, τὴ νίκη τῶν Αὐστρογερμανῶν στὴ Λειψία, τὴ γνωστὴ διακήρυξη τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πρωσσίας γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ἐθνικῆς αὐτοτέλειας καὶ τῆς πολιτικῆς ἐνότητας τῶν Γερμανῶν (1813) καὶ προπάντων ὕστερα ἀπὸ τὸ Βατερλώ (1815), ἦταν παροδική. Ἄλλωστε οἱ ἐπαγγελίες τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων γιὰ ἐνότητα καὶ πολιτικὴ χειραφέτηση κ' οἱ ἐλπίδες ποὺ στήριξε πάνω σ' αὐτὲς ὁ γερμανικὸς λαὸς γλήγορα διαψευστήκανε κι ὁ νεαρὸς Χάινε ξαναθυμήθηκε νοσταλγικὰ τὸν τυμπανιστὴ Λεγκράν καὶ τὶς ἱστορίες του γιὰ τὴν Ἐπανάσταση. Μπροστὰ στὴν ἀβεβαιότητα γιὰ τὸ μέλλον του, οἱ γονιοὶ του ἀποφασίσανε τέλος νὰ τὸν στείλουνε στὸ Ἀμβούργο κοντὰ στὸ ζάπλουτο θεῖο του Σολομών Χάινε.

Ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1816 ὁ Χάινε ἐγκαταστάθηκε στὸ Ἀμβούργο. Δουλεύοντας στὴν Τράπεζα τοῦ θεῖου του, δὲν αἰστανόταν καλύτερα παρὰ ὅσο σιτὴ Φραγκφούρτη. Γι' αὐτὸ περνοῦσε τὸν περισσότερο καιρὸ του γράφοντας τραγούδια κι ὄνειροπολώντας. Στὸν ἐπιστήθιο παιδικὸ φίλο του Χριστιανὸ Ζέτε ἔγραφε ὁ Χάινε στὶς 27 Ὀκτωβρίου τοῦ 1816: «Γράφω, γράφω ἀδιάκοπα γιὰτὶ ἔχω διαθέσιμο χρόνο καὶ οἱ μεγάλες κερδοσκοπικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ θεῖου μου δὲ μὲ ἀπασχολοῦν πολὺ. Ἄν τὰ τωρινὰ τραγούδια μου εἶναι καλύτερα ἀπὸ τὰ πρῶτα μου, αὐτὸ δὲν τὸ ξέρω. Ἔνα ὁμοίως εἶναι βέβαιο: πὼς εἶναι πιὸ ἀπαλά καὶ πιὸ γλυκὰ ἀπὸ ὅσο θὰ μπορούσε νὰναι ὁ πόνος βουτηγμένος στὸ μέλι. Σκέφτομαι νὰ τὰ τυπώσω σὲ λίγο...» Μὰ ὅπως τὸ φοβόταν, αὐτὸ τὸ «λίγο» βᾶσταξε πολλὰ χρόνια*. Μόνο στὶς 27 Φεβρουαρίου καὶ 17 Μαρτίου τῆς ἄλλης χρονιᾶς δημοσίευε στὸ «Φρουρὸ τοῦ Ἀμβούρ-

* Πρβλ. Heinrich Heine: «Das Buch Le Grand» (1826).

* Τὸ πρῶτο βιβλίο τοῦ Χάινε «Gedichte» τυπώθηκε τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1821 στὸ Βερολίνο.

γού» τὰ πρῶτα τραγούδια του μέ τὸ ψευδώνυμο «Σὺ Φρόυντχολντ Ρίζενχαρφ».

Ποιός ἦταν ὁμοίως αὐτός ὁ πόνος ποὺ ἔγραφε στὸν ἐπιστήθιο φίλο του; Μήπως ἦταν πάλι κανένα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα Scherze του, ἀπὸ τὰ αἰώνια χωρατά του, ἢ μήπως πάνω στὸ ρομαντικὸ παροξυσμὸ του ἔδινε ἀπίθανες διαστάσεις σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐφήμερους ἔρωτές του; Ὁχι. Αὐτὴ τὴ φορά ὁ ὀρμητικὸς καὶ φιλήδονος νεανίας ποὺ ἔπαιζε ἀδιάκοπα μὲ τὴ φωτιά, εἶχε καεῖ στ' ἀλήθεια. Στὸ σπῆτι του τοῦ θείου του Σολομών ὁ ποιητὴς γνώρισε καὶ τὴν ξαδέρφη του Ἀμαλία Χάινε, τὴν τρίτη θυγατέρα τοῦ τραπεζίτη, καὶ τὴν ἐρωτεύτηκε παράφορα. Ἐρώτας; Ἡ λέξη ἔρωτας δὲ λέει τίποτα, καθὼς γράφει ὁ Μωκλαίρ. Ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα πάθος βαθύ, ἀπόλυτο, τρομερό, ἀκατανίκητο. Μὰ ἡ Μόλλυ, ὅπως τὴ λέγανε χαϊδευτικά οἱ δικοὶ τῆς, κοπέλλα πανέμορφη καὶ νύφη πολύφερνη, δεχότανε μὲ φιλάρεσκην ἀδιαφορία τὸ φλέρντ τοῦ φτωχοῦ συγγενῆ τῆς ἀπὸ τὸ Ντύσσελντορφ. Κι' ὄταν αὐτὸς τόλμησε μιὰ φορά νὰ τὴ ζητήσει σὲ γάμο, κείνη οὔτε ποὺ τὸ θεώρησε ἀπαραίτητο νὰ τοῦ ἀρνηθεῖ φανερά. Τῶ βρισκε τόσο ἀστεῖο, τόσο κωμικό, ποὺ δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὸ συζητήσει. Ἴσως νὰ μὴν ἤθελε κιόλας μὲ μιὰν ἀπροάφιστην ἀρνηση νὰ πληγώσει τὸ χλομό, τὸ ἀσήμαντο καὶ κακοντυμένο κείνο παληκάρι, ποὺ ἦταν κατὰ τὰ λοιπά πολὺ ἔξυπνο καὶ συμπαθητικό. Κι ὁ νεαρὸς Χάινε δὲν ἄργησε νὰ τὸ καταλάβει πὼς ἡ Μόλλυ δὲν τὸν ἀγαποῦσε κι οὔτε θὰ μπορούσε νὰ τὸν ἀγαπήσει ποτέ.

«Δὲ μ' ἀγαπᾶ», ἔγραφε στὴν παραπάνω ἐπιστολὴ του πρὸς τὸ Ζέτε, τὸν ἔμπιστο σύντροφο τῶν μαθητικῶν χρόνων του. Ὅλοι οἱ βιογράφοι του συμφωνοῦν πὼς τὸ γράμμα αὐτὸ εἶναι ἡ σπαραχτικώτερη κραυγὴ ἐρωτικῆς ἀπελπισίας ποὺ ἀκούστηκε ποτέ: «Sie liebt mich nicht! — Αὐτὴ τὴν τελευταία λεξούλα πρέπει, ἀγαπητέ μου Χριστιανέ, νὰ τὴν προφέρετε σιγά, πολὺ σιγά. Στὴν πρώτη βρίσκεται ὁ αἰώνια γελαστός οὐρανός, ὁμοίως στὴν τελευταία ἢ παντοτεινὴ κι ἀνελέητη κόλαση». Τὸ διαφωτιστικὸ αὐτὸ γιὰ τὴν αἰσθηματικὴ ζωὴ τοῦ Χάινε ντοκουμέντο βρίσκεται σχεδὸν ἀκέραιο στὴ βιογραφία τοῦ ποιητῆ, ποὺ προτάσσει ὁ Γουστάβος Κάρπελες

στὴν ἔκδοση τῶν «Ἀπάντων» του*. Ὡς ἕνα σημεῖο ἐξηγεῖ τὴν ἀνέλπιδη προσπάθειά του νὰ ξεχάσει καὶ νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ τὸν ἕνα, τὸν ἀληθινὸ καὶ μεγάλον ἔρωτα, ξεδεύοντας ἀσυλλόγιστα τὶς δυνάμεις του σὲ πολλὰς πρόσκαιρες καὶ ταπεινές, ὁμοίως θανάσιμες ἀγάπες. Τί ἄλλο τάχα μπορεῖ νὰ δικαιολογήσει καὶ τοῦ Πόε ἢ τοῦ Μπωντλαίρ τὸ θλιβερό τέλος, τὸ τόσο κοινὸ, τὸ σχεδὸν ταυτόσημο μὲ τὴ μοῖρα τοῦ Χάινε, ἂν ὄχι ἡ ἰδέα πὼς ἡ ἐρωτικὰ πληγωμένη κι ἄρρωστη ψυχὴ δὲ γιαιτρεύεται μὲ τὴ θέληση καὶ τὴν αὐθυπερτέρηση, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀδιάκοπη ἱκανοποίησιν τοῦ σαρκικοῦ πόθου;

Τὴν ἐρωτικὴ ἀτυχία τοῦ Χάινε στὸ Ἄμβουργο τὴν ἀκολούθησε καὶ μιὰ δευτέρη ἐξίσου ἀποφασιστικὴ γιὰ τὸ λογοτεχνικὸ μέλλον του. Τὸ 1818 ὁ θεῖος του Σολομών, θέλοντας νὰ δοκιμάσει μιὰ τελευταία φορά τὶς ἐπιχειρηματικὲς του ἱκανότητες, τὸν βοήθησε οἰκονομικὰ γιὰ ν' ἀνοίξει ἕνα παραγγελιοδοχικὸ γραφεῖο μὲ τὴν ἐπωνυμία «Χάρου Χάινε καὶ Σία». Μὰ ὅπως ἦταν ἐπόμενο, τὸν ἄλλο χρόνο τὸ γραφεῖο ἔβαλε λουκέτο. Τὰ ἔξοδα τῆς συντήρησής του σχετικὰ μὲ τὰ ἀνύπαρχτα κέρδη του δημιουργοῦσαν ἕνα παθητικὸ ποῦ ὁ θεῖος Σολομών δὲν ἐννοοῦσε νὰ τὸ πληρώνει χωρὶς καμιὰν εὐοίωνα γιὰ τὸ μέλλον προοπτικὴ. Βλέποντας λοιπὸν πὼς ὁ ἀνεπιβίος του δὲν ἦταν καμωμένος ἀπὸ στόφα ἐμπορίου κ' ἐπιχειρηματία, δέχτηκε τελικὰ τὴν παράκλησή του νὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ τὰ ὑλικά μέσα γιὰ νὰ σπουδάσει νομικά. Τοῦ ἔβαλε ὁμοίως ἕναν ὄρο ποὺ ἔπρεπε νὰ τὸν τηρήσει ὁποσδήποτε: Μόλις ἔπαιρνε τὸ δίπλωμά του, θάρχόταν πίσω στὸ Ἄμβουργο γιὰ νὰ δικηγορήσει!

Ἐτσι τὸ φθινόπωρο τοῦ 1819 ὁ νεαρὸς Χάινε γύρισε πάλι στὸ Ντύσσελντορφ μὲ τὶς ἀποσκευές του γεμάτες ἀριστουργηματικὰ χειρόγραφα καὶ τὴν καρδιά του ἀθεράπευτα τραυματισμένη ἀπὸ τὸν ἔρωτά του γιὰ τὴν ἀκαρδὴ Μόλλυ. Ἐμεινε γιὰ λίγο κοντὰ στοὺς γονιούς του, ἔγραψε τοὺς «Γρεναδιέρους» κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ Οὔλαντ καὶ μερικὰ ἀκόμα τραγούδια καὶ τὸ Δεκέμβριο ξεκίνησε μὲ τὶς εὐχὰς τῆς μητέρας του γιὰ τὴν Μπὸν νὰ γραφεῖ στὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ ἐκεῖ Πανεπιστημίου.

* Heinrich Heines Sämtliche Werke, Verlag von Gustav Fock, Λειψία 1888 - 1889.

(Ἡ συνέχεια στὸ ἐπόμενο)

ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

